

עוד בענין הנאה ממועשה שבת של הנכרים בבניית הרכבת הקלה

ארחות שבת

הוספות ומילואים לספר ארחות שבת

הגאונים הגדולים רש"י גלבר שליט"א ור"מ הכהן רובין שליט"א

יישר כח לת"ח ששלחו את הארותיהם ואת הערותיהם בענין מה שכתבנו אודות השימוש ברכבת הקלה, והרענו בזה להוסיף ולהבהיר כמה נקודות בענין זה.

בענין איסור הנאה לעולם במלאכות שנעשו בשבת עבור הציבור

כתבנו בגוף המאמר שיש להבחין בכל ענין עבודות הנכרים בשבת בחפירת המנהרות, בין האיסור לעולם ובין האיסור של "כדי שיעשו", ונבאר בזה את הטעם אמאי אין איסור ליהנות לעולם מהבניה שנעשתה בשבת:

דלא יעלה על הדעת כלל לאסור מן הדין לעולם [או אפילו "נכון להחמיר" לעולם] שלא להשתמש בדבר שיש בו תועלת גדולה לציבור ואשר היה ניתן לעשותו בהיתר, ושלמגינת לבנו עשה זאת השלטון באיסור שלא על דעתנו ונגד רצוננו הברור [ואין להקיש נידון זה למה שמצינו בגמ' במסכת מו"ק שאמוראים נמנעו מלהיכנס לבית פרטי שנבנה על ידי נכרים בחול המועד].

והטעם משום דשטח השייך לציבור, וטובת הציבור שייכנו בשטח זה כבישים גשרים ומנהרות ובניינים לתועלת הציבור, ובאו בני אדם בגזלנותא [אף לו יצויר שרוב הציבור מסכים איתם] ובנו את הנ"ל תוך כדי חילול שבת, אין סברא שיהיה בכוחם לאסור את כלל הציבור שלא להשתמש לעולם בבניה זו, שהרי בניינים אלו היו יכולים להיבנות בהיתר גמור באופן שכלל הציבור היה יכול להשתמש בהם. ואף שהלב דואב וכואב מזה שהשבת נתחללה והביאו אותנו למצב שעלינו להשתמש במה שנבנה בשבת, מ"מ אין בזה כדי לאסור או למנוע את השימוש בכל הנ"ל אף ממידת חסידות.

דאטו משום שהללו הידו וחיללו את השבת בעל כורחנו, יצטרכו המדקדקים בתורה לכתת רגליהם, ודברים אלו אמורים בין לענין כביש שנשלל על האדמה או מנהרה שנכרתה בעומק הקרקע או גשרים ובניינים ציבוריים שנבנו על אדמת הציבור³ [ואפילו בגוונא שהשלטון מסר את העבודה לאחר [זכין] והלה מימן מכספו את החפירות והבניה]. [ומחמת סברא זו שהנידון הוא לגבי שטח ששייך לכלל הציבור, יש מקום להעלות ספק שגם מי שחזר בתשובה אחר שנסייתו עבודות הרכבת, וכשעה שנעשו העבודות היה נחא לו בהן, יהיה מותר לו להשתמש ברכבת הזו ולא נימא לו שנכון להחמיר וכו', משום דלא שייך לאסור שטח ציבורי מלהשתמש בו לעולם, דאטו יש בכח האבות שחטאו לאסור את הבניינים לעולם ועד גם על בניהם ובני בניהם שישבו בתשובה, וי"ל דכיון שהשטח הוא של כלל הציבור אין ציבור של פורקי עול של דור אחד יכול לקבוע איסור על הציבור שיבוא אחריו, ואף לו יצויר שחלילה היה מקום שכל הציבור כולו פורק עול ומחלל שבת רח"ל, מ"מ אפשר שלענין איסור עולמית על מבני ציבור אין מתחשבים רק בציבור הדאינא אלא גם בדורות הבאים, ומי שזכה וחזר בתשובה יש לדנו כשייך לציבור אחר, וכל זה אינו שייך למה שמצינו גבי מר זוטרא וכדלעיל, דהוי בנין פרטי, והתם אפשר שגם לדורות הבאים יהיה אסור ליהנות מהבנין, עיין במג"א ס' תקל"ח ס"ק ב' ובבה"ל שם ד"ה אם שדנו בקנסות דמעשה שבת אם קנסו בנו אחריו, ולכאורה גם לענין מעשה דמר זוטרא יש לעיין אם קנסו בנו אחריו, וצ"ע].

בענין בעלות על ממון הציבור

מה שהעירו בענין הבעלות על ממון הציבור, נידו"ד אינו שייך כלל לנידון אם ממון המדינה הוא של הציבור או הוי הפקר, דקרקע ארץ ישראל שייכת לכלל ישראל [וכן כל קרקע ציבורית אף במדינות של נכרים], ואין אדם יכול לזכות בה לעצמו מן ההפקר

וכל זה אינו שייך כלל לנידון אם ממון המדינה הוא של הציבור או הוי הפקר, דקרקע ציבורית שייכת לכלל הציבור ואין אדם יכול לזכות בה לעצמו מן ההפקר ולאוסרה בקונם על האחרים, ולכן אין השלטון לבנות בניינים ולאוסרם על הציבור.

החברה הבונה את הרכבת אינה עושה את המלאכות על דעתה אלא על דעת השוכר אותה, וכיון שהשוכר אותה [היינו השלטון] עושה את מעשהו בעל כורחו של חלק מהציבור, ממילא גם החברה עושה את מלאכתה בעל כורחו של חלק מהציבור, ואף שהשלטון עשה מעשהו עבור כל הציבור, מ"מ מאחר שחלק מהציבור התנגד לפעולות אלו חשיב כנעשה בעל כורחו [ואין להוכיח מידי ממה שלאחר מעשה הציבור נוסע ברכבת, ופשוט].

עיין בספר חוט שני שבת פרק כ"ב שכתב וז"ל צ"ע מהו ההיתר להשתמש בבנין שבנו אותו כמזיד

ולאוסרה בקונם על האחרים, ולכן אין בכח השלטון לבנות בניינים ולאוסרם על הציבור.

איסור הנאה בשיעור "כדי שיעשו" במלאכות שנעשו בשבת עבור הציבור על ידי נכרים

כל הנ"ל הוא רק לענין שלא לאסור לעולם את השימוש בדברים שנבנו בשבת

באיסור, אך נראה דאין בסברות הנ"ל כדי להתיר שימוש מידי מבלי להמתין שיעור "כדי שיעשו", וכדין כל מלאכה שנעשתה על ידי נכרי עבור ישראל, דבעינן להמתין במצב"ש כדי שיעשו. דאף ששומרי התורה מיהו ולא הסכימו שהנכרים יעבדו בשבת, מ"מ לא עשו הנכרים את המלאכה אדעתא דנפשיה, אלא על דעת השלטון מחלל השבת שציווהו לעשות כן. ולכן יש להמתין שיעור כדי שיעשו שלא יהנה ממלאכת הנכרי שנעשתה עבור הישראל בשבת.

מהו שיעור "כדי שיעשה" בענין בניית הרכבת הקלה

כתבנו במאמר הנ"ל, דנראה דאף כאשר נסתיימו העבודות של הרכבת עצמה והיה ניתן לנסוע על המסילות, מ"מ אין די לשער שיעור "כדי שיעשו" משעת סיום העבודות האלו, אלא בעינן לשער שיעור זה משעה שהוכנו כל שאר ההכנות הנצרכות לתפעול הרכבת. כגון פנסים לאיתות ומערכות תקשורת ומערכות בטיחות והכנת דרכי גישה של הנוסעים אל הרכבת, שבלעדיהם לא היו מפעילים את הרכבת אף אם הפעלתה היתה נחוצה מאד⁴, אמנם תיקונים ועבודות חיצוניות שאינן קשורים לתפעול הרכבת, איז להמתין מחמתם מלשער שיעור כדי שיעשו.

אמנם כיון שחילולי השבת שנעשו היו על ידי החברה [של הנכרים] שחפרה את המנהרות, ולאחר סיום חפירת המנהרות נעשו בימות החול עבודות רבות שאינן קשורות לחפירת המנהרות, ואם לא היו חופרים בשבת היה ניתן לסיים את חפירת המנהרות במקביל לאותן עבודות רבות שנעשו לאחר מכן, לכן יש לשער שיעור "כדי שיעשו" מזמן סיום חפירת המנהרות, ויתכן מאד שעוד לפני סיום כל העבודות הנוספות הנצרכות לתפקוד המלא של המערכת כבר עבר שיעור כדי שיעשו לגבי חילולי השבת.

וכתבנו עוד שם, דנראה דלאחר שנסייתו עבודות הכנת הרכבת ולא ניתנו האישורים להפעלתה מחמת שנתגלו כמה וכמה תקלות, אין להמתין מלשער שיעור כדי שיעשו מהזמן שבו תוקנו כל התקלות, דכיון שתקלות אלו לא היו מוכרחות ואפשר שאם לא היו עובדים בשבתות היתה העבודה מסתיימת ללא תקלות, ויש לתלות שחוסר סיעתא דשמיא גרם לעיכובים והתקלות הממושכים שהיו, כל כהאי די להמתין משעה שהסתיימו עצם העבודות ולא משעה שהסתיימו עצם התקלות, ונבאר את כוונתנו בזה בקצירת אמרים וכדלהלן:

הנה זה פשוט שאם נכרי ליקט פירות ובתוך כדי עבודתו נשברו כליו באופן שאינו מצוי, ולכן התארכה עבודתו בכמה שעות, כשבאים לשער שיעור "כדי שיעשו" משערים לפי משך הזמן הרגיל שאורכת בעלמא לקיטת פירות, וכיון שהיו בפריקתן זה תקלות מרובות שלא בדרך הטבע, לכן כתבנו שלא צריך לחשב שיעור זמן זה לשיעור כדי שיעשו.

בענין ביטול ברוב

בענין מה שהעירו דאין לאסור את מעשה השבת של הנכרים כיון שלא ידוע איזה קטע נעשה בשבת, ונימא בזה דהקטע האסור בטל ברוב, עיין רש"י גיטין דף נ"ד ע"ב הרי שכתב לגבי נטיעה של ערלה דכמחומר חשיבא ולא בטלה עכ"ל. ומזה למד החו"ד ס' ק"י שקרקע אינה בטלה ברוב, עיי"ש בדבריו, והאריכו בזה האחרונים.

[וכיון שהנידון שעליו באנו לדון ולאסור הוא לא על השימוש בחלל המנהרה אלא בנטיעה על קרקע המנהרה לכן יש לדנו כקרקע שאין בה ביטול ברוב] □□□

בשבת, וכן גשר שבנו אותו כמזיד בשבת, ואפשר דאין אדם יכול לאסור את הקרקע המיועד לשימוש הציבור. מ"מ אדם פרטי שבנה בחצרו בנין בשבת כמזיד, אסור לו להשתמש בו עולמית וחייב לסותרו עכ"ל. והקורא יראה שפשיטא לגר"ק צ"ל שזמורת להשתמש בהן בקרקע והן בבנין שנבנה ע"ג הקרקע כגון גשרים, ומש"כ לשון "אפשר" הוא לגבי טעם ההיתר, כפי שפשוט למעיין. אף שהמנהרות ומסילות הברזל היו מוכנות והרכבת עצמה היתה יכולה לנסוע עליהם, מ"מ אין מתחילים לשער שיעור כדי שיעשו אלא משעה שנסייתו כל שאר ההכנות הנלוות לתפעול הרכבת, וכשם שמצינו שבנכרי שליטת פירות בשבת ולמחרת [ביום ראשון] הלך מהלך יום שלם כדי להגיע למקומו של הישראל שמשערין שיעור כדי שיעשו גם על שיעור ההליכה [אפילו אם הלך בתוך התחום].